

Vekerdy Tamás: Gyerekek, óvodák, iskolák
(részlet)

Mire van szüksége a gyerekeknek
– hogy boldoguljon?

Mielőtt fejest ugranánk a praxisba, a mindennapok gyakorlatába, két vizsgálatsorozatról szeretnék beszélni. Mindkettő eredményei a kilencvenes évek első felében láttak napvilágot.

EQ

Az egyikben – persze én nagyon tömörítve mesélem el – azt kérdezték a kutatók, hogy vajon min múlik az, hogy boldogulunk-e az életben, hogy gyerekeink beválnak-e, boldogulnak-e majd a felnőtt világban.

Kiderült, hogy amit az iskolában szavakban megtanulunk és tudunk – az iskolai eredmények – maximálisan 20 százalékban befolyásolják az életben való boldogulásunkat. (Nem is beszélve arról, hogy régebbi vizsgálatokból tudjuk, hogy a megtanult anyagnak a 75 százalékát öt év alatt az eminensek is garantáltan elfelejtik, ha csak nem használják rendszeresen. – Ebben az értelemben: iskoláinkban nagyon nagy mennyiségű anyagot a felejtésnek tanítunk.)

De mit is értünk ezen a boldoguláson? Ezen a beváláson?

Valami olyasmit, hogy: kibírom-e önmagamat, tudok-e többé-kevésbé jó kompromisszumokat kötni, el tudom-e viselni férjemet, feleségemet, gyerekeimet, főnökömet, beosztottjaimat, munkatársaimat...

És kiderült, hogy ez még csak nem is a velünk született értő-képességen, az értelmi intelligencián múlik, melyet az IQ-val (az intelligencia quotiensen, hányadossal) mérünk, hanem az EQ-n, az emocionális quotiensen, az *érzelmi intelligencián!* Mennyire tudom beleélni magam a másik ember helyzetébe, mennyire vagyok empátikus, mennyire vagyok rugalmas a különböző álláspontok mérlegelésében és a saját álláspontjaim szükséges változtatásában – mindezt az érzelmi intelligencia fogja eldönteni, amelyik ráadásul úgyszólván korlátok nélkül fejleszhető a vizsgálatok szerint (ellentétben az értelmi intelligenciával).

Daniel *Goleman* néhány éve magyarul is megjelent, éveken át világranglista-vezető könyvében – *Érzelmi intelligencia* – részletesen ír az idevonatkozó vizsgálatokról.

Játék, mese – művészetek

A kisgyerekkori érzelmi biztonság megadásával kezdődik tehát az érzelmi intelligencia kibontakoztatása, és folytatódik *a szabad játékban és a mesehallgatásban*, amelyekben a gyerek érzelmileg átfűtött belső képekkel vesz részt. Ezek a belső képek segítik hozzá ahhoz, hogy feldolgozza a világról és saját belső világából nyert tagolatlan benyomásait, és mindig újra tagolja. (Ezt a feldolgozó munkát zavarják meg a különböző képernyők külső képei, de erről a későbbiekben még beszélni fogunk.)

Az óvodában és az iskola első osztályaiban is a legfontosabb a gyerek számára, hogy *érzelmi biztonság*hoz jusson, hogy az óvónő, a tanítónő vagy tanító személyisége barátságos helyé tegye számára az óvodát és az iskolát.

Az iskolában azután ez az érzelmi nevelés *a művészetekben* folytatódik. Howard *Gardner*, a Harvard egyetem professzora nyomán – aki az intelligenciák sokféleségéről ír – azt kérdezhetjük a kormányoktól, hogy mit is gondolnak akkor, amikor az iskolai tananyagot felejtésre ítélt szóbeli ismeretekkel tömik meg, úgyszólván teljesen kiszorítva az iskolákból a művészeteket (költésztől, zenétől, táncról kezdve festészetben és szobrászatban át a színházig), *holott tudjuk, hogy a gyereket az életre valójában a művészetekben megvalósuló érzelmi nevelés készítené fel megfelelően?*

Nekünk nem kellene Howard Gardnerre hivatkoznunk, idézhetnénk *Kodály* Zoltánt, aki a negyvenes évek második felében azt mondta, hogy ének-zenei általános iskolákat kellene létrehozni, melyek *a mindenki iskolái* lennének, azért, hogy a gyerekek *művészetközvetben nőjenek fel*, mert ez segíti személyiségük kibontakoztatását. Nincs botfülű gyerek! – mondta *Kodály* –, és az ének-zenei általános iskola *nem* művészképző.

Sajnos *Kodály* zseniális ötlete a magyar közoktatás állóvizébe hullott és mára az lett belőle, hogy ezek az iskolák lejárnak az óvodába, keresik a lehetőleg abszolút hallású gyerekeket és mivel ezekből persze sosincs elég, tehát a relatív tökéletes hallásúakkal is beérik, persze lehetőleg jó ritmusérzéke is legyen, és legyen felmérhetően „értelmes”! Ezeket a gyerekeket aztán beviszik az iskolába, és *rajta!* – megkezdik felkészítésüket a kerületi, a járási, a városi, a megyei, az országos versenyekre, hogy növeljék az iskola presztízsét. Egyszóval tehát *elit* iskolák lettek, netán zenészképzők, messze eltávolodva *Kodály* eredeti intencióitól.

Hadd mondjak még egy régi példát.

Több mint 2500 évvel ezelőtt *Kung Fu-ce*, a nagy mester, látva az akkori Kína szétesett állapotát, azt kérdezte, mire volna szükség a nagy birodalom újjáépítéséhez. S azt válaszolta: nagy államférfiakra volna szükség. Hogyan lehet nagy államférfiakhoz jutni? Olyan iskolákat kell csinálni, melyek felnevelik őket. És megcsinálták ezeket az iskolákat. Vajon mit tanítottak elsősorban a leendő államférfiaknak? *Éneket, táncot, zenét!* Hogy össze tudják hangolni belső harmóniájukat a világegyetem harmóniáival... Művészeteket tanítottak. Érzelmi nevelést folytattak. Talán ez volt a világ első sikeres iskolareformja, s egyben a nagyon kevés sikeres iskolareform egyike. Az itt nevelt államférfiak váltak később a mandarinokká, akiket mi már csak a dekadencia korszakából ismerünk, és akik azért két és félezer éven át egész jól elvezették a kínai birodalmat.

Szinaptikus kapcsolatok – endorfin

Még egy vizsgálatot szeretnék idézni.

Neurobiológusok a kilencvenes évek elején azt a kérdést tették fel, vajon min múlik az, hogy egy ember kihozza-e magából veleszületett képességeit. (Tudjuk, hogy nagyon sok minden bennünk marad, és hogy a körülmények kedvező vagy kedvezőtlen volta ezt a kibontakozást nagymértékben befolyásolja. Kerülhetnek elénk hét-nyolc éves gyerekek a pszuedodebilitás, az ál-gyengeelméjűség tüneteivel, kedvezőtlen, ingerszegény környezetből, amikor bizonyos képességek kifejlesztésén már nem tudunk munkálkodni, jóllehet ezek a képességek meglettek volna, megvannak a gyerekekben, de időben nem kaptak lehetőséget a kibontakoztatásra. A világon többfelé előkerült *Mauglik* történetéből tudjuk, hogy ezek a gyerekek, ha mégoly intelligensek voltak is, nem tudtak megtanulni intelligencia-szintjüknek megfelelően beszélni, mert elmulasztották a születés és a hároméves kor közötti beszédtanulási lehetőséget.)

A fenti kérdésre a környezeti okokon túlmenően a kutatók azt a választ adták, hogy magunkkal hozott képességeink kibontakoztatása a kisgyermekkorai szinaptikus kapcsolatok sűrűségén és gyorsaságán múlik. (Roger *Salbreux*, 1996)

A szinapszis: átkapcsoló központ az idegrendszerben. Befutnak ide az idegrostok, a neuronok, gyakran villás elágazással, és velük szemben belép a másik idegrost, aminek az ingerületet majd tovább kell vezetnie.

De a két idegrost nem ér össze!

Ezen a *hézag* az ingerületnek át kell ugrania és át is ugrik, mint valami szikra (persze ez nem azt jelenti, hogy szikrázik a fejünk, ez csak egy sántító hasonlat). Ugyanis az ingerületet hormonális eredetű vegyi anyagok viszik át az egyik idegvégződésről a másikra, az úgynevezett neuro-transzmittelek, neuronok, azaz idegrostok közötti transz – azaz át – mittálók, vagyis közvetítők. Ezekből vagy huszonhatot az ezzel foglalkozó egyetemistának is meg kell tanulnia.

Híressé váltak – magazinok, ismeretterjesztő előadások révén – az endorfinok. Boldogsághormonnak is szokták őket nevezni, mert ha szintjük megfelelő, az ember derűs, jól érzi magát a bőrében.

A gyermekorvosi nagykönyvek mindig is leírták, hogy a kisgyerek alaphangulata – ha testileg és lelkileg rendben van – derűs. Azaz: „az endorfintermelés” – mondjuk így, az egyszerűség kedvéért – megfelelő szintű.

Ha egy apa elhiszi a pszichológusnak, hogy jó lenne, ha ő is töltene naponta tíz-húsz percet gyermekével, ha bemenne hozzá, amikor időben ér haza (és nem kell ehhez játékatadornak lennie, üljön csak le a szőnyegre, a gyerek majd kezd vele valamit), tapasztalni fogja, hogy a gyerek felcsillanó örömmel fogadja és hamarosan játszani kezd vele. Persze, az tanácsolható, hogy ne hagyja résnyire nyitva az ajtót, hogy azon keresztül nézze közben a tévét, ne vigye be a Népsportot, hanem legyen ott tényleg a gyereke számára.

Ferike, mondjuk, két és fél éves. Apa belép, Ferike ragyog. Odalöki a labdát. Apa zseniális, visszalöki. Esetleg még az is eszükbe jut, hogy szétterpesztik a lábukat és úgy lökdösik egymásnak a labdát, hogy ne tudjon oldalra elgurulni. Ferike boldogan sikongat, nevet. „Az endorfintermelés” magas.

De mi, apák, ambiciózus emberek vagyunk. Egy idő után eszünkbe jut, hogy ha már itt töltöm az időmet, fejleszteni fogom ezt a gyereket.

– Nézd, Ferikém, neked azért dől le mindig a toronyépítő, mert a kisebb kockát teszed alulra és arra rakod a nagyot. Na mármost, kisfiam: elemi statikai elv, hogy a nagy kockát tesszük alulra, és arra a kisebbet. Mindig, amelyik következik! Látod!?! Apának milyen szép magasra sikerült!

Ferike még mosolyog. (Ha nem is ragyog már úgy, mint a magyarázat előtt.) És ledönti a tornyot. Aztán ő is építeni kezd, és megint a kis kockát teszi alulra.

Apa kissé feszült, ideges.

Hát nem akar fejlődni ez a gyerek?

Előveszi a mérhetetlenül ronda műanyag gömböt, amelybe különböző lukakon különböző alakú figurákat lehet bedobni.

– *Nézd, Ferikém, látod itt a kezemben ezt az ötágú fekete csillagot?*

Ferike bólogat.

Apa megkérdezi:

– *Hol látsz te itt a gömbön ugyanilyet?*

Ferike – hála istennek – sehol nem lát ugyanolyat a gömbön!

Ugyanis számára a luk *nem azonos* az apa kezében tartott testtel és a kontúr a test formájával. (Ha az lenne, gondolkodása nem volna konkrét, és nem tudna megtanulni beszélni.)

Apa diadalmasan megmutatja.

– *Nézd, itt van. És akkor ezt itt így be tudom dobni. Látod?*

Ferike bólogat.

Apa most kezébe veszi a rózsaszínű tojást.

– *És akkor ezt hol fogod bedobni?*

Ferike kitűnő megfigyelő, és nagyszerű utánzó – kiszolgáltatott utánzó, nem tud nem utánozni, mondja a Waldorf-pedagógia megalapítója, Rudolf *Steiner* –, fogja tehát a rózsaszín tojást, és, hiába forgatta el apa a gömböt, megkeresi azt a pontot, ahol apa a csillagot bedobta és megpróbálja a tojást is ott beerőltetni.

Nem megy.

Apa kétségbeesik. Eddig nem is vette észre, hogy a fia, úgy látszik, speciális fejlesztésre szorul.

– *De Ferikém!* – mondja kissé felháborodottan.

Mire idáig érünk, Ferike arcáról lehervad a mosoly, szemében megjelenik az a speciális, érdektelen, üveges tekintet.

„Az endorfintermelés” leáll.

A szabadon játszó gyerek „endorfintermelése” magas, fejlődése töretlen.

A fejlesztett gyerek fejlődése – „endorfintermelésével” együtt – leáll.

A sűrű és gyors szinaptikus kapcsolatokhoz – vigyázzunk! nem a gyerek gyors, hanem a szinaptikus kapcsolat – arra van szükség, hogy a gyerekekkel életkorának megfelelően bánjunk, hogy *a gyerek jól érezze magát.*

Tanulságos meghallgatni, mit mondott már az 1971-es magyar óvodai program az oly fontos anyanyelvi fejlesztésről. (Hiszen aki jól beszél, az jól gondolkodik – kisgyerekkorban – , és akinek a gondolkodása erős, az nem válik sodródóvá a későbbiekben.)

Legelőször is: *oldott és derűs légkörben hallgassuk meg a gyereket!*

Oldott és derűs légkörben – mintha már tudtak volna az endorfinról.

És: *hallgassuk meg!* – akkor is, ha halandzsázik, és akkor is, ha tízszer mondja ugyanazt.

Ezenkívül: *adjunk jó mintát!* – melyet spontán utánzással követhet.

És végül: *ne javítgassuk!*

Ezt annyira fontosnak tartja a program, hogy az úgynevezett nagycsoportosoknál, akik már az iskolára készülnek – akkor még nem voltak vegyes életkorú csoportok –, megismétli: *most se javítgassuk* a gyerek beszédét, jóllehet már iskolába készül.

Ha valamit rosszul mond, ismételjük el helyesen, de ne önmagában, mert az javítgatás, hanem egy újabb gondolathoz, mondathoz kapcsolva. Amiből a gyerek azt érzi: jót mondott, amiről az óvó néninek is eszébe jutott valami, és tovább fűzte a gondolatát.

A javítgatás, a leintés, a türelmetlenség, az oldott és derűs légkör hiánya, iskolás tanítgatás, oktatás – a spontán utánzás lehetővé tétele helyett – mind-mind csökkentik az endorfinszintet, és ezzel visszafogják a fejlődést

De hogy is tehetünk szert érzelmi intelligenciára, hogyan juttathatjuk hozzá gyermekeinket?

Azt hiszem, ennek legelső feltétele, hogy a kezdet kezdetétől – úgyszólván már magzati kortól, majd az újszülött- és csecsemőkortól kezdve megadjuk gyerekünknek testi és lelki értelemben azt az érzelmi biztonságot, amit csak az emberi kapcsolatok – a testi érintésben, a lelki odafordulásban és kommunikációban kifejeződő kapcsolatok – tudnak megadni.

Érzelmet adni és kapni

Az emberi történelem öt-tíz-harminc és még ki tudja hány ezer évében (egyre távolabbra tudunk visszatekinteni olyan korokba, ahol már embert feltételezhetünk) mintha értettek volna az anyák, nagymamák, dédikék, nagynénik és majd az apák, keresztapák, nagybácsik, nagypapák ahhoz, hogy melyik életkorban mit is kell megadni a gyereknek, hogy megfelelően fejlődjön. Indiától Angliáig és Angliától Magyarorszáig az egész földkerekségen mindenütt megtaláljuk még a 19. század végén is azokat a játékos mozdulatokat, érintéseket – dögönyözőket, csiklandozókat, höcögtetőket, lovagoltatókat –, melyeket a gyerekkel játszó felnőttek mondókákkal, dúdolókkal kísérték, ezzel egyben az anyanyelv rejtjelmeibe is bevezetve (az anyanyelv ritmusaiba, dallamába is bevezetve) a még beszélni sem tudó kicsiket. Az indiai anyák úgyszólván mindmáig sajátos varázsigékkel kísérve masszírozzák

gyermeküket. Nálunk Kiss Áron még az utolsó pillanatban összegyűjtötte a 19. század végén ezeket a gyermekkel játszott játékokat is, őt Bartók és Kodály követték, Angliában pedig a *The Oxford Nursery Rhyme Book* szerkesztői végezték el ezt a gyűjtést.

Mára ezek a tudások feledésbe merültek, bár próbáljuk mindig újra feleleveníteni.

De ha a kisgyerek fülébe víz megy fürdetés közben, szaladunk a vattás végű Johnson-pálcikáért, míg a régi mama vagy nagymama a kisujját dugta lágyan rázogatva a gyerek fülébe és ezt énekelte a gyerek mulattatására:

*Kék ő veres kő,
Bújj ki kígyó fülembő'!*

és: Cupp! – kirántotta az ujját. Ha kellett, néhányszor megismételte. De a gyerek nem esett kétségbe, nem sikongatott, hogy „*nem hallok! nem hallok!*” – hanem érdeklődve figyelt a versikére és mulatott a cuppogtatáson.

A *játékon*, a játékos helyzeteken keresztül áramlanak szabadon az *érzelmek*, a biztonságra vágyó gyerek és az őt gondozó felnőtt között.

A gyerek így tanul meg érzelmet kapni és adni, s ez érzelmileg igényessé teszi őt a későbbiekben.

(Ez fogja majd megőrizni kamaszkorában a személytelen kapcsolatoktól! Néha kínlódva fogja átélni „gátlásosságát”, ami voltaképpen *érzelmi igényességéből* fakad. Ha szeretne sem tud *személytelen* kapcsolatokba sodródni, mert tudja, megtapasztalta, hogy mit jelent *személyes érzelmet kapni és adni*. Sajnos, ennek a fordítottja is igaz: az érzelmileg kiéhezetten kamaszkorba lépő gyerekek gyorsan váltogatott, mert mindig csalódást okozó szexuális kapcsolatokon keresztül próbálnak érzelmhez jutni, kielégíteni csillapíthatatlan érzelmi éhségüket; vagy a bódulat útjait keresik, alkoholtól a kábítószerig.)